

Nr 221.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad angående mark inom Kaknäsområdet och å Långholmen i Stockholm jämte i ämnet väckta motioner.

(4:e avd.)

I propositionen nr 229 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 23 april 1948, föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna vid statsrådsprotokollet fogat förslag till avtal mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad angående överlåtelse till staden av mark inom Kaknäsområdet och å Långholmen.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Hallagård* och *Niklasson* (I: 377) och den andra inom andra kammaren av herr *Edberg m. fl.* (II: 544), däri hemställts, att riksdagen måtte dels avslå i proposition nr 229 framlagt förslag till avtal, dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att, innan kronan avhänder sig Kaknäsområdet, utredningar göras angående det markbehov, som erfordras för statliga institutioner och därtill anknuten bostadsbebyggelse i Stockholm samt angående i vad mån det är erforderligt att täcka detta behov genom ianspråktagande av mark inom Ladugårdsgärdes- och Kaknäsområdena.

Beträffande de skäl, motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden, får utskottet hänvisa till motionen I: 377.

Med skrivelse den 17 juni 1947 har *1945 års markkommission* överlämnat ett förslag till avtal mellan kronan och Stockholms stad angående mark inom Kaknäsområdet och å Långholmen i Stockholm. Förslaget är åtföljt av en promemoria till belysande av dess innebörd ävensom av vissa tillhörande kartor.

Avtalsförslaget jämte därvid fogade kartor, Pl. I och Bilaga A, ha såsom bilaga fogats vid propositionen.

I nämnda skrivelse anför markkommissionen, att kommissionen redan i september 1946 inriktat sitt arbete väsentligen på lösandet av de mellan kronan och staden föreliggande markfrågorna på Norra Djurgården, Långholmen samt Mariebergs- och Konradsbergsområdena. Vad Mariebergs- och Konradsbergsområdena beträffar ha de förberedande undersökningarna och utredningarna i huvudsak slutförts, varjämte förhandlingar påbörjats men ännu icke slutförts. I fråga om marken på Norra Djurgården har — jämte det åtskilliga utredningar pågått huvudsakligen rörande ny eller ändrad

stadsplan för vissa områden m. m. — särskild uppmärksamhet ägnats dispositionen av det s. k. Kaknäsområdet, utgörande marken sydost om Ladugårdsgårde och stadens hamnanläggningar vid Värtan. I denna del har kommissionen efter företagna utredningar kunnat upptaga förhandlingar, vilka resulterat i att kommissionens ledamöter blivit ense om ett förslag till uppgörelse. Även i fråga om kronans mark å Långholmen ha utredningar företagits och förhandlingar förts med resultat att enighet uppnåtts.

Markkommissionen har ansett angeläget, att den slutliga lösningen av de frågor, i vilka kommissionen således är beredd att framlägga förslag till uppgörelse, icke skall fördröjas därav att kommissionens arbete i övrigt ännu icke kunnat slutföras. Det framlagda avtalsförslaget har tillkommit efter ömsesidiga eftergifter i skilda hänseenden och måste därför betraktas såsom en helhet. Det är enligt kommissionens mening icke möjligt att däri företaga mera betydande jämkningar utan att ändra förutsättningarna för överenskommelsen i övriga delar.

Det framlagda förslaget innebär, i vad det rör *K a k n ä s o m r å d e t*, i huvudsak följande.

Kronan överlåter till staden med äganderätt ett kronan tillhörigt markområde av cirka 835 000 m² vid Kaknäs i Stockholm, utgörande del av stadsöområdet nr 24 samt stadsöområdet nr 25 av stadsägan nr 22+23+24+25. Området, som å den vid avtalsförslaget fogade kartbilagan, Pl. I, avgränsats med heldragen svart linje, skall av staden tillträdas den 1 juli 1948. Staden förbinder sig att, där kronan ej annat medgiver, använda såväl förenämnda mark som ock viss staden tillhörig, å kartan Pl. I med svart skuggstreckning inramad mark uteslutande såsom en för allmänheten utan avgift tillgänglig naturlig park. Beträffande denna må icke utan Kungl. Maj:ts medgivande vidtagas åtgärder, som äro oförenliga med nämnda användningssätt.

Sedan kronan genom sina representanter vid avtalsförhandlingarna uppskattat nuvarande värdet av den överlåtna marken till 16 000 000 kronor, ha kontrahenterna överenskommit, att staden i anseende till dess förenämnda åtaganden skall i köpeskilling för marken erlægga hälften av detta värde eller 8 000 000 kronor. Köpeskillingen skall gäldas den 1 juli 1948.

Skulle staden framdeles vilja använda den till staden enligt § 1 i avtalsförslaget överlåtna marken för bebyggelse eller därmed jämförligt utnyttjande, må detta ske allenast efter medgivande av kronan. Träffas överenskommelse om ändrad användning av marken, skall kronan för enligt avtalsförslaget överlåten mark, som sålunda erhåller ändrad användning, bekomma ersättning med ett belopp, motsvarande vad som av samma marks nuvarande värde icke blivit ersatt genom den i § 1 bestämda köpeskillingen. Anses marken skäligen hava högre värde, skall kronan därutöver gottgöras hälften av skillnaden mellan å ena sidan markens värde vid tiden för den ändrade användningen samt å andra sidan markens av kronans representanter beräknade, i § 1 angivna nuvärde.

Har mellan parterna avtalats, att det enligt § 1 överlåtna markområdet eller del därav skall användas för bebyggelse eller därmed jämförligt utnyttjande, skall staden vara berättigad att enligt riktlinjer, varom överenskommelse träffas med kronan, exploatera motsvarande kvotdel av det staden tillhöriga, i § 1 i avtalsförslaget angivna området.

Kronan avstår å tillträdesdagen den 1 juli 1948 från alla rättigheter till det enligt § 1 försålda markområdet, dock med undantag

att kronan förbehålles rätt att utan ersättning begagna ett vid Stora Hundudden beläget, inhägnat område med därå befintliga, för förrädsändamål använda byggnader jämte tillfartsväg så länge det erfordras för sagda ändamål, dock längst till den 1 juli 1950, varefter kronan skyndsamt skall på sin bekostnad borttaga inhägnaden och byggnaderna, de sistnämnda i den mån de icke böra bevaras såsom kulturminnesmärken eller staden önskar inlösa dem,

att kronan förbehåller sig rätt att tillsvidare bibehålla en vid Stora Hundudden befintlig, av sjöförsvaret anordnad avmagnetiseringsanläggning jämte tillfartsväg med skyldighet för kronan att, då behov av anläggningen upphör, skyndsamt på egen bekostnad bortföra densamma,

att de fasta anläggningar av permanent karaktär, som till rikets försvar finnas anordnade å det försålda området, skola förbliva orubbade,

samt att staden övertager från och med den 1 juli 1948 de rättigheter och skyldigheter, som nämnda dag åvila kronan på grund av nu gällande avtal om upplåtelser till tredje man av mark, byggnader eller anläggningar inom det enligt § 1 försålda området.

I vad avtalsförslaget avser mark å Långholmen har följande överenskommit.

Kronan överlåter till staden med äganderätt tomten nr 2, 3, 4, 5 i kvarteret Långholmen i Högalids församling i Stockholm. Markens belägenhet framgår av den vid avtalsförslaget fogade kartbilagan, Bilaga A.

Tomten skall av staden tillträdas så snart den därå befintliga fångvårdsanstalten flyttats till annan plats och senast den 1 januari 1955, dock att, där till följd av rådande förhållanden å byggnadsmarknaden eller av orsaker, som nu icke kunna förutses, kronan icke kan till nämnda dag färdigställa erforderliga nybyggnader för anstalten, härav betingat uppskov med tillträdet skall äga rum.

Köpeskillingen för tomten utgör 3 150 000 kronor och skall erläggas å tillträdesdagen. Tomten säljes i det skick, vari densamma å tillträdesdagen befinner sig.

Förslaget upptager slutligen en bestämmelse av innebörd, att detsamma för att vara bindande skall vara godkänt av båda kontrahenterna före den 1 juli 1948.

Stockholms stadsfullmäktige ha den 22 mars 1948 godkänt avtalsförslaget. Beslutet har vunnit laga kraft.

Över 1945 års markkommissions nu anmälda förslag till avtal ha efter remiss *yttranden* avgivits av riksmarskalksämberet, fångvårdsstyrelsen, överbefälhavaren för landets försvarskrafter, arméns fortifikationsförvaltning, marinförvaltningen, flygförvaltningen, byggnadsstyrelsen, djurgårdsnämnden, statskontoret och riksräkenskapsverket.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Det föreliggande mellan staten och Stockholms stad träffade avtalet innebär, att staten till staden överlåter dels ett markområde vid Kaknäs om cirka 835 000 m² mot en köpeskilling av 8 000 000 kronor, vilken bestämts under hänsynstagande till att staden förbundit sig att använda området jämte viss angränsande staden tillhörig mark om cirka 560 000 m² uteslutande såsom en för allmänheten utan avgift tillgänglig naturlig park, dels Centralfängelsets å Långholmen nuvarande tomt om cirka 88 000 m² mot en köpeskilling av 3 150 000 kronor. Markområdet vid Kaknäs skall tillträdas av staden den 1 juli 1948, medan marken å Långholmen skall tillträdas, så snart fångvårdsanstalten flyttats till annan plats och senast den 1 januari 1955, dock att visst uppskov med tillträdet av sistnämnda mark skall kunna äga rum. I avtalet har intagits en bestämmelse om möjlighet för staden att, efter medgivande av kronan, använda marken vid Kaknäs för bebyggelse eller därmed jämförligt utnyttjande. Ersättning för överlåten mark, som får ändrad användning, skall därvid utgå till kronan efter vissa grunder.

Stockholms stadsfullmäktige ha genom lagakraftvunnet beslut den 22 mars 1948 godkänt avtalet.

För egen del finner jag avtalets huvudgrunder för staten godtagbara och tillstyrker att avtalet godkännes. Härvid har jag tagit hänsyn till de i detta fall föreliggande särskilda förhållandena. Mitt ståndpunktstagande till frågan är alltså icke prejudicerande för bedömningen av andra i framtiden uppkommande frågor av här avsedd art. I det följande kommer jag att upptaga till behandling vissa särskilda frågor, vilka uppkommit i samband med remissbehandlingen.

Härvid vill jag till en början understryka betydelsen av vad riksmarskalksämberet anfört angående bevarandet av de till överlåtelse föreslagna strandområdena utmed Djurgårdsbrunnskanalen. Stadens förpliktelse att beträffande dessa områdens bevarande iakttaga särskild omsorg har fastslagits i motiven till avtalsförslaget. På grund härav anser jag någon jämkning av avtalstexten i nämnda avseende ej erforderlig. Av samma skäl synes djurgårdsnämndens hemställan om ändring av § 2 första stycket andra och tredje punkterna i avtalet icke behöva föranleda någon åtgärd.

Riksmarskalksämberet har vidare påpekat, att uttrycket »kronan» i avtalet använts i alltför vidsträckt bemärkelse, samt hemställt om en jämkning i avtalstexten härutinnan. Då missförstånd knappast torde uppkomma i denna fråga, synes någon formell omarbetning av avtalet ej vara erforderlig.

Byggnadsstyrelsen har hemställt om åtgärder för att tillgodose riksantikvarieämbetets synpunkter beträffande bevarandet av fornminneslämningar och kulturhistoriskt märkliga byggnader inom Kaknäsområdet. Jag förutsätter, att byggnadsstyrelsen snarast möjligt upptager överläggningar med staden i denna fråga.

Markkommissionen har ansett Kaknäsområdets användning såsom militärt övningsområde och för skjutbanor oförenlig med områdets disposition såsom naturlig park och funnit denna användning böra upphöra så

snart som möjligt efter det staden övertagit kronans mark, d. v. s. efter den 1 juli 1948. Mot detta uttalande har jag ej funnit mig böra rikta någon erinran. Jag utgår dock från att den militära användningen av området och skjutbanorna icke skall upphöra, förrän tillfredsställande övningsmöjligheter för de militära förbanden hunnit ordnas på annat håll. Vad angår förrådsområdet vid Stora Hundudden, vilket enligt avtalet må nyttjas av staden längst till den 1 juli 1950, ha överbefälhavaren och arméns fortifikationsförvaltning hemställt, att detta skulle användas till dess andra förrådslokaler färdigställt. Med hänsyn till förhållandena på byggnadsmarknaden är det icke möjligt att nu bedöma, huruvida nya lokaler kunna vara färdigställda till den i avtalet angivna tiden. Skulle så icke bli fallet, torde de svårigheter, som kunna uppstå, icke vara större än att en lösning skall kunna uppnås efter överläggningar mellan parterna. Jag anser mig därför ej böra påfordra någon ändring av avtalet på denna punkt.

Mot marinförvaltningens tolkning av § 3 mom. 1 punkt B, enligt vilken mätstationen vid Stora Hundudden skall få bibehållas även då den av beredskapsskäl erfordras i materialreserv, synes icke vara något att erinra.

Jag övergår härefter till frågan om den ersättning som riksmarskalksämberet ansett böra beredas djurgårdskassan för minskade inkomster till följd av den ifrågasatta överlåtelsen av marken inom Kaknäsområdet till staden. Ämberet har meddelat, att de årliga arrendeinkomsterna från området uppgå till 7525 kronor jämte viss till beloppet icke närmare angiven avkastning. Efter samråd med chefen för finansdepartementet förordar jag, att ersättning, i likhet med vad som tillämpades vid upplåtelsen av Ladugårdsgårde, utgår till kassan i form av vederbörliga avdrag vid den årliga avsättningen från kassan till statens allmänna fastighetsfond. Ersättning för värdet av en med kassans medel inköpt byggnad, den s. k. Lilla sjötullen, bör utgå med belopp, som fastställas av Kungl. Maj:t efter förhandlingar mellan djurgårdsnämnden och riksmarskalksämberet. I likhet med riksmarskalksämberet utgår jag från att närmare undersökning skall verkställas beträffande den ytterligare årliga ersättning som kan befinnas böra tillgodoföras djurgårdskassan i anledning av förevarande överlåtelse. Sistnämnda ersättningar torde jämväl få regleras genom avdrag å förenämnda avsättning från kassan. Med hänsyn till att staten för statens allmänna fastighetsfond redan fastställts för nästa budgetår, torde erforderliga ändringar i denna med anledning av vad jag nu förordat kunna beaktas först vid framläggande av förslaget till stat för budgetåret 1949/50.

Mot riksräkenskapsverkets förslag till bokföringsföreskrifter i anledning av ifrågavarande märks överlåtande till staden har jag icke något att erinra annat än att viss ändring däri påkallas med hänsyn till vad arméns fortifikationsförvaltning anmärkt angående redovisningen av markområdet vid Stora Hundudden. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda de ytterligare föreskrifter i bokföringshänseende som därav föranledas.

Vid remissbehandlingen har beträffande dispositionen av mark å Långholmen uppkommit vissa spörsmål, vilka här torde böra upptagas. Sålunda har fångvårdsstyrelsen föreslagit, att fångvården förbehålles rätt att utföra rivningen av byggnaderna med anlåtande av fångarbetskraft, och i varje fall förutsatt, att styrelsen äger före rivningen bortföra maskiner och dylikt samt visst fast material. Förstnämnda fråga är icke av beskaffenhet att böra lösas i detta sammanhang. Beträffande styrelsens rätt att före rivningen bortföra maskiner m. m. vill jag erinra, att tomtmarken skall överlätas i det skick vari densamma på tillträdesdagen befinner sig och att det ankommer på staden att ombesörja rivningen av den bebyggelse, som icke är förtjänt av att bevaras. Den egendom som styrelsen

önskar bortföra skall sålunda ha avlägsnats, innan staden tillträder tomten på Långholmen.

Fångvårdsstyrelsen har hemställt, att avtalet kompletteras med en klausul angående skyldighet för staden att tillhandahålla mark för en ny fångvårdsanstalt i Stockholms närhet. Denna fråga har berörts vid förhandlingarna inom markkommissionen, och stadens representanter ha därvid förklarat, att staden är villig söka lämna medverkan till att kronan får förvärva ett lämpligt markområde för nämnda anstalt. Med hänsyn till detta uttalande anser jag mig ej ha anledning att här närmare beröra detta spörsmål.

Byggnadsstyrelsens hemställan om åtgärder för bevarandet av kulturhistoriskt märkliga byggnader å Långholmen torde böra tillgodoses på sätt som förordats beträffande sådana å marken vid Kaknäs befintliga byggnader.

Mot riksräkenskapsverkets förslag till bokföringsföreskrifter har jag icke något att erinra. Fångvårdsstyrelsens delfond av statens allmänna fastighetsfond bör således i sinom tid tillföras ett belopp av 1 183 000 kronor från fonden för oreglerade kapitalmedelsförluster enligt därom gällande bestämmelser.

Utskottet. 1945 års markkommission, vari ingå representanter för staten och för Stockholms stad, har tillkommit för att utföra undersökningar och föra förhandlingar rörande mellan staten och Stockholms stad föreliggande markfrågor. Kommissionen har, såsom av propositionen framgår, inriktat sitt arbete väsentligen på lösandet av de mellan kronan och staden föreliggande markfrågorna på Norra Djurgården, Långholmen samt Mariebergs- och Konradsbergsområdena.

Kommissionen har nu framlagt förslag till avtal mellan kronan och Stockholms stad angående mark inom Kaknäsområdet och å Långholmen. Förslaget syftar till att tillgodose från stadens sida framförda önskemål om bevarande eller tillskapande av fritidsområden för huvudstadens befolkning. Såsom fritidsområden avses skola utnyttjas ej blott de genom avtalet till Stockholms stad överlåtna områdena utan även viss till Stockholms stad tidigare överlåten mark inom Kaknäsområdet.

Avtalsförslaget har i allt väsentligt tillstyrkts av samtliga hörda statliga myndigheter. Det har också godkänts av Stockholms stadsfullmäktige.

Vad först angår Kaknäsområdet, som är beläget i omedelbar anslutning till parkområdet på Södra Djurgården, måste enligt utskottets mening strävandena från såväl statens som stadens representanter att bevara området såsom fritidsområde ur allmän synpunkt hälsas med tillfredsställelse. Båda parter hava därutinnan ansett syftemålet berättiga vissa ekonomiska uppoffringar. Därest man å frågan icke anlägger andra synpunkter än de nyss antydda finner utskottet i likhet med departementschefen avtalets huvudgrunder vara för kronan godtagbara.

I de i anledning av propositionen väckta motionerna har emellertid gjorts gällande, att, innan kronan avhänder sig Kaknäsområdet, utredning bör verkställas såväl i fråga om det markbehov, som erfordras för statliga institutioner och därtill anknuten bostadsbebyggelse i Stockholm, som i vad mån

det är erforderligt att täcka detta behov genom ianspråktagande av mark inom Ladugårdsgärde- och Kaknäsområdena. Utskottet finner denna motionärernas inställning i viss mån förklarlig och ett ställningstagande till det i propositionen riksdagen underställda avtalet hade givetvis underlättats, därest en översikt dels över tillgången på mark, lämplig för bebyggelse med ämbetslokaler eller bostäder, dels ock beträffande överskådliga behov av mark för ändamålen funnits tillgänglig. Enligt vad utskottet under hand inhämtat läser emellertid den tillgång på mark för offentliga byggnader, som för närvarande föreligger, för överskådlig framtid vara till fyllest. Sålunda tillgänglig mark är för övrigt mer centralt belägen än den, som skulle kunna tagas i anspråk inom Kaknäsområdet. I detta sammanhang må jämväl framhållas, att det med Stockholms stad tidigare ingångna avtalet med avseende å dispositionsrätten till visst markområde å Ladugårdsgärde är så utformat, att kronan äger fri dispositionsrätt till detta område efter den femtioårsperiod avtalet omfattar. Utskottet finner därför med hänsyn till det framtida behovet av mark för offentliga byggnader anledning icke föreliggande att avstyrka det nu framlagda avtalsförslaget.

Vad härefter angår spørsmålet, huruvida kronan bör reservera mark för bostadsbebyggelse närmast för tjänstemännen inom de statliga institutionerna, framgår av vad utskottet i utlåtande senare denna dag i anledning av i ämnet väckta motioner anfört, att det nu föreliggande avtalsförslaget av dylika skäl icke bör förkastas. Utskottet vill för övrigt i detta sammanhang framhålla, att, därest behov skulle uppkomma och kronan därtill lämnar sitt medgivande, vissa delar av Kaknäsområdet förutsättas kunna exploateras just för bostadsändamål.

I motionerna har jämväl riktats den erinran mot avtalsförslaget, att det samma skulle förhindra ett framtida utbyggande av Stockholms frihamn. Utskottet vill härutinnan erinra, att lösandet av hamnfrågan — liksom för övrigt också frågan om tillgodoseendet av bostadsbehovet — närmast synes vara en stadens angelägenhet och att avtalsförslaget icke utesluter möjligheterna, att, därest så befinnes lämpligt, överenskommelse mellan kronan och staden skall kunna träffas om en i förhållande till förslaget ändrad användning av Kaknäsområdet.

Av det anförda framgår, att utskottet icke delar de betänkligheter, som i motionerna kommit till uttryck mot ett godkännande av avtalsförslaget i fråga om Kaknäsområdet.

Avtalsförslaget, i vad det avser Långholmsområdet, tillstyrkes av utskottet.

Vad departementschefen i förevarande sammanhang i övrigt anfört och förordat har icke givit utskottet anledning till erinran.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 377 och II: 544, bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna vid statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 23 april 1948 fogat förslag till

avtal mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad angående överlåtelse till staden av mark inom Kaknäsområdet och å Långholmen.

Stockholm den 22 juni 1948.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar Johan Bernhard Johansson, Gränebo, Karl Andersson, Gustaf Karlsson, Mannerskantz, Heiding, Gustaf Iwar Anderson, fröken Andersson, herrar Sundelin, Johan Eric Ericson, Rosenberg och Hesselbom; samt

från andra kammaren: herrar Eriksson i Stockholm, Ward, Malmborg i Skövde, Andersson i Malmö, Rubbestad, Mårtensson, Wallentheim, Pettersson i Dahl, Åkerström, Holmström, Hoppe och Birke.

Reservation

av herr *Rubbestad*.
